

Gunnar Sjöblom

Opposition på Hans Mouritzen: Finlandization. Towards a General Theory of Adaptive Politics

Inledning

När jag själv för många år sedan arbetade på min doktorsavhandling frågade en äldre kollega ifall jag avsåg att skriva en »lörd« eller en »intelligent« avhandling. Överraskad och något förlägen svarade jag att avhandlingen helst skulle bli bådadera. »Det går inte, man måste välja« sade han och tillade, att det naturligtvis fanns ett tredje alternativ (möjligen aktuellt i mitt fall), nämligen att avhandlingen varken blev det ena eller det andra. »Men den blir inte bådadera, det är uteslutet.«

Sedan dess har jag alltid betraktat min kollegas påstående som en ganska användbar fördom eller halvsanning (»två halva lämnar en till hälften hel«). Det har därför varit en smula chockartat för mig att läsa Hans Mouritzens doktorsavhandling, eftersom det är omöjligt att förneka att den på en gång är både lörd och intelligent – bådadera i hög grad. När jag går till verket som en av fakultetens opponenter är min aggressivitet inte bara av den institutionaliserade slag, som ett sådant uppdrag anses förutsätta, utan också betingad av att avhandlingen i det nämnda avseendet har skakat en av mina gamla fördomar (vilket numera annars inte sker ofta).

Att vara den opponenter som avslutar en doktorsdisputation inrymmer både för- och nackdelar. Den största fördelen är att avhandlingen redan är presenterad, i detta fall därtill på ett mycket förtjänstfullt sätt av Nikolaj Petersen (vars opposition jag i det följande förutsätter vara känd). Nackdelen är att upprepningar är svåra att undvika, trots en viss tidigare kollationering med Nikolaj Petersen och Håkan Wiberg (»Opposition, c'est conspiration«, som den svenske kungen Karl XIV Johan så svenskt uttryckte saken). Trots att flertalet punkter, som här skall tas upp, på ett eller annat sätt har berörts i den tidigare diskussionen, hoppas jag likväl att något nytt skall framkomma.

Opponenterna brukar naturligt nog koncentrera sig på vad de finner diskutabelt och så kommer också att här ske. För proportionernas skull vill jag därför starkt understryka, att jag finner Hans Mouritzens doktorsavhandling vara en mycket imponerande prestation. Boken är (som sagt) både lörd och intelligent, den behandlar ytterst svåra problem med skarpsinne och stor intellektuell energi. Författarens ambitionsnivå är hög och han förverkligar en avsevärd del av sina ambitioner. Boken är instruktiv inte bara genom sin behandling av substantiella problem utan också genom sin metodologi. Författaren har djupgående vetenskaps-

teoretiska insikter, vilka han använder på ett mycket konstruktivt sätt – inte till exkurser och dekorationer, som annars så ofta är fallet i samhällsvetenskaplig litteratur.

Min opposition kommer att behandla följande: formalia, avhandlingens typ och relevans, urvalet av case-studies, begreppet »regim«, begreppet »värdebals«, inertia-faktorer, strategi – taktik – teknik, teorins informativa värde.

Formalia

a) Bokens titel är *Finlandization. Towards a Theory of Adaptive Politics*. Jag delar Nikolaj Petersens skepsis gentemot termen »Finlandization« – och det gör väl författaren strängt taget också själv. Åtminstone borde termen ha satts inom citationstecken. Termen har dock den fördelen, att den ger den icke-specialsakkunnige läsaren en aning om att boken handlar om (vilket termen »adaptive acquiescence« knappast skulle ha gjort – för att nu inte nämna denna terms ohanterlighet i en boktitel). Underrubriken är inte adekvat utan mycket för vid: författarens teori hänför sig väsentligen endast till en viss (och för övrigt inte särskilt frekvent) typ av »adaptiv politik« (jf. Nikolaj Petersens opposition)

b) Avhandlingen är säkert komponerad och välskriven, men den är ingalunda lättläst. Detta ligger väl i ämnets natur; trots författaren beundransvärda ambition och förmåga att uttrycka sig exakt är ämnets svårighetsgrad sådan att lättillgänglighet torde vara utesluten. Risken är att detta kommer att minska avhandlingens genomslagskraft. Vad författaren med fördel kunde ha gjort, enligt min mening, vore att korta ner boken: allt som står i boken är inte oundgängligen nödvändigt – det gäller till exempel vissa extensiva litteraturgenomgångar och vissa delar av framför allt avsnitten IV och VI.

c) Författaren formulerar ett antal hypoteser, vilka numreras, varefter hänvisningar sker till dessa nummer. Detta är att överskatta en läsares minne och innebär att man måste leta och slå upp kors och tvärs i boken – ett säkert sätt att väcka läsarens ilska och få denne att förlora i nödvändig koncentration. Alla hypoteserna borde ha getts namn (en av dem, nr. 4 a, har för övrigt ett namn: »centraliseringshypotesen«, s. 291)

d) I litteraturlistan upptas endast författarnas efternamn, ej deras förnamn eller initialer. Förlag nämnes ej. Båda omständigheterna är oacceptabla i en vetenskaplig text.

Avhandlingens typ och relevans

»The study has in itself, a purely theoretical (and nomothetic) aim: to conceptualize adaptive acquiescence, and to investigate its methods, dynamics and inertia (s. 6).

Varför väljer Hans Mouritzen att studera just »adaptive acquiescence« (i det följande förkortat *AA*). Har han givit prov på den danska förmågan att finna en »produktionsnisch«? *AA* är inte någon särskilt vanlig politikform, den har »odden emot sig«, den är vanligen instabil genom att äga rum i situationer av stark turbulens, vilket också medför stora utsving i användningen av handlingsvariabler (s. 5). Vid disputationen karakteriserade författaren *AA* som »den mest vanske-

lige« av de olika politiske adaptationsformerna. Den underliggande – och vad jag kan förstå mycket rimliga – tanken torde väl vara, att om det är möjligt att formulera en teori om denna politikform så måste en sådan teori också innehålla åtskilliga element av värde för förståelsen av de övriga politiska adaptationsformerna.

Begreppsbildning hör till de centrala momenten i teoriutformning. Hans Mouritzen är »nominalist« (begrepp skapas, de »upptäcks« inte, de kan i sig varken vara sanna eller falska men väl mer eller mindre nyttiga). Avhandlingen igenom bedriver författaren ett slags utvärdering av de begrepp han själv och andra har skapat för studiet av AA. Vilka konsekvenser för analysen har olika begrepp: ger de oss en rimlig och fruktbar förståelse av det område som »konceptualiseras«, kan de ingå i hypoteser av »informativt värde«? Man fattar alltså ett antal »konceptuella beslut«; man bedömer ett antal »konceptuella konsekvenser«.

Jag skulle gärna ha sett att författaren mera utförligt hade diskuterat sina teorigstrategiska överväganden med hänsyn till AA's inplacering i sin teoretiska kontext. AA är alltså en *typ* av adaptiv politik; redan detta är ett argument för värdet av en teori om AA, vilken alltså inte står isolerad. Förmodligen hade man kunnat finna vidare, om än något mera spekulativa anknytningar. De grundläggande dragen i AA som politikform återfinns också i situationer utanför internationell politik: småföretag kan stå i en AA-relation till storföretag, små partier till större partier, intresseorganisationer till andra typer av politiska aktörer etc. Definitionen har en AA-aktör alltid en viss autonomi, om än begränsad, och interaktionen med »the concession-receiver« (i fortsättningen förkortad CR) sker i stor utsträckning genom förhandlingar. Detta får mig att tro författaren genom att gå till den generella litteraturen om förhandlingar skulle kunnat fördjupa sina insikter om AA-politiken metoder, och även kanske funnit vissa teoriparalleller till andra politikområden – det sista alltid en viktig strävan vid försök till teoribildning.

Jag skall här ta upp ett mycket väsentligt problem i avhandlingen, nämligen de betydande svårigheter som förligger att identifiera och avgränsa själva studieobjektet, politikformen AA. »The modes of adaptation are characterized by the value account that a regime is prepared to live with in relation to its salient environment; in other words not the actual account, not underlying belief systems ('self-environment orientations'), and not singular decisions« (s. 75) AA är alltså en typ av beteende; detta skall vara »medvetet«; vi rör oss med »intended value concessions« och »intended value account« (s. 369); koncessioner skall vara »appreciated« av CR (s. 395). Ibland rör vi oss med »rather intangible, non-measurable value-infringements« (s. 225). AA-politik praktiseras ofta med hjälp av »anticipations«.

Denna uppräkninng torde visa, att AA inte är någon lätt företeelse att identifiera och avgränsa. Uppräkninngen väcker också frågan om det empiriska studiet av AA endast kan ske ifall ett detaljerat och delvis internt källmaterial föreligger (jfr s. 420). Båda dessa omständigheter försvårar starkt komparativa studier med nomotetisk inriktning (vilket ytterligare understryks av det faktum att AA är en relativt ovanlig och sannolikt instabil politikform).

Mouritzen kan givetvis med rätta hävda, att politikvetenskapen inte kan begränsa sig till lättidentifierade och lättavgränsade »units of analysis«. Men hans bok väcker likväl den väsentliga frågan i vilken grad man kan fasthålla en nomote-

tisk ambition ifall de case-studier man komparerar kräver ytterst detaljerade insikter redan för att fastlägga ifall de är »cases«.

Valet av case-studier

Del III av avhandlingen detaljstuderar Mouritzen tre AA-regimer: Danmark 1935-1940, Danmark 1940-1943, Sverige 1940-1943. Dessa tre cases används i illustrativt och (delvis) teori-genererande syfte; de används inte för att testa teorin (teoriansatsen), vilke givetvis skulle ha varit ett cirkulärt förfarande.

Vad skall man nu säga om detta urval? Det är något frestande att tro att Mouritzen har »lagat efter läglighet«: det är tre fall som han känner väl, som är intensivt undersökta, där materialet åtminstone delvis är mycket detaljerat.

Ur teoretisk synspunkt (avseende generaliseringsmöjligheter, som ett led i teori-generering) lider urvalet av följande svagheter:

a) perioden täcker totalt endast ca. nio år, vilka är »sammenhängande« och vilka kännetecknas av mycket stark internationell »turbulens«.

b) AA-regimerna är i väsentliga avseenden likartade (med hänsyn till regim-värden)

c) det är samma regim, som är CR i alla tre fallen- och en mycket speciell form av regim, starkt ideologisk, med en ledare som bland annat karakteriseras som »autonomous« (s. 312), »unpredictable, irrational« (s. 353)

Borde inte i stället forskningsstrategin vara att eftersträva ett urval av cases med spridning i tid, olika typer av AA-regimer, olika typer av CR-regimer, samt – inte att förglömma – med olika tillgänglighet av detaljerat källmaterial?

Jag skall något kommemnera punkt a), ovan.

Om vi studerar förekomsten av AA över längre tid, måste vi inte då också anta, att det internationella systemet undergår väsentliga förändringar av en sådan art att aktörerna i AA-relationer ställs inför nya handlingsparametrar, som kan influera deras strategier? Dette utesluter givetvis inte möjligheten till en nomotetisk orientering av analysen men kan visa på ökande variation i handlingsmönstren. Hans Mouritzen ansluter sig uppenbarligen till »den klassiska anarkistiska modellen« för det interationella systemet (eller den »neo-klassiska« K. Waltz är en av hans viktiga inspirationskällor, skulle jag tro); teorier av typ »interdependens« omtalas vanligen i förbigående och då ironiskt (jf. till exempel s.42, s. 419f). Men kan man verkligen bortse från de förändringar som skett i det internationella systemet sedan slutet av andra världskriget, med en starkt ökad interaktionsfrekvens, en globalisering av utrikes- och säkerhetspolitik (betingad av grundläggande förändringar i till exempel vapentechnik, transportteknik och kommunikationsteknik), den starka tendensen till internationell institutionalisering av ett antal funktionsområden samt, inte minst, förändringar i de internationella normerna (jf. s. 47 om »normative values«, Kjell Goldmanns bok *International Norms and War Between States*, Universitetsförlaget, Oslo 1971, saknas egendomligt nog i litteraturlistan). Det är naturligtvis omöjligt att mera precist säga vilken betydelse förändringar av här antydd art har haft eller kan få för AA's »methods, dynamics, and inertia«, men jag skulle känna mig tryggare ifall urvalet av cases hade en större spridning.

I åtminstone ett avseende kan snävheten i urvalet av cases vara teoretisk vanskelig. AA-aktörerna arbetar enligt författaren med ett begränsat urval av strategier (taktiker, tekniker), och dessa strategier har härletts ur de tre casen (så att säga induktivt, s. 79). Detta skall relateras till den omständigheten att en betydande del av det informativa värdet av de hypoteser, som författaren härleder ur sin teori, består just i angivandet av vilken strategi (eller kombination av strategier), som används i olika typer av situationer.

Begreppet 'regim'

»In this study... the *regime* is conceived as the unit of adaptation«, deklarerar författaren och ger därefter följande definition: »A regime is constituted by its public commitment to a set of values – its regime identity (often ideological values), its general autonomy and its control over territory and resources« (s. 30). Längre fram heter det: »A regime is seen in the present study as an actor that strives to safeguard each of the following values: its own general autonomy; its identity; and its control over a certain territory, including its population and material assets« (s. 41 f.) – Vidare: »Any actor that publicly declares the ambition to safeguard each of these values can be seen as representing a regime. If it does not have any material underpinning for its ambition, though, it will probably be overlooked by other actors...« (s. 42)

Det sista citatet – liksom idén om »counter-regimes«, representerande andra identitetsvärden – torde göra det tydligt att den inledningsvis citerade definitionen af 'regim' (liksom den följande, nästan identiska) inte är adekvat. 'Autonomy', 'control over territory and resources' ('including its population and material assets') är naturligtvis föremål för vändning men *är* för den skull inte det samma som »a set of values«. Autonomi och kontroll förutsätter vissa institutioner; skall vi finna en aktör (eller »unit of adaptation«) måste vi kunna skilja mellan faktiskt existerande respektive tänkta regimer. »A counter-regime« är inte en faktisk regim men ett möjligt alternativ till en faktisk regim (utgör så att säga en »regim-kandidat« eller ett »regime embryo«, s. 155). Att en regim också innefattar »a public commitment to a set of values« innebär inte att envar som stödjer dessa värden också *representerar* regimen. Detta sistnämnda språkbruk använder sig författaren inte heller av i sin analys – snarare är följande uttryck typiskt: »regime representatives themselves (government, including both bureaucracy and top decision-makers...« (s. 304, jf. också Table 21.1., s. 303)

Är författarens regim-definition bara ett exempel på en språklig inadvertens eller medför den också reella begreppsliga problem?

Följande två exempel kan antyda det senare alternativet:

a) författarens tre cases beskrivs någon gång (s. 225) som tre regimer men på andra ställen (s. 395,430,432) hävdas att Danmark har samma regim 1935-1943. Det sista verkar på mig helt orimligt: efter 9 april 1940 hade den danska regimen samma identitetsvärden som tidigare men förvisso inte samma allmänna autonomi eller kontroll över territorium och resurser som förr.

b) författaren skiljer (s. 66,67) mellan en engelsk »Labour regime« och en »Conservative regime«, framför allt med avseende på de stora skillnaderna i synen på

ekonomisk politik. Författarens användning av citationstecken kan inte dölja att hans regim-begrepp här börjar att luckras upp. Samtidigt pekar detta naturligtvis på något mycket väsentligt: om det råder mycket starka meningsskiljaktigheter mellan olika regeringsalternativ i ett land i centrala frågor (av internationell relevans), då kan man också ha mycket delade meningar om vad som utgör »a concession«, »a loss of values« – det som ena parten beskriver så kanske av den andra parten uppfattas som ett stöd dess hävdade värden. Men måste vi då inte fråga oss om lämpligheten av antagandet att 'regimen' (i stället för 'regeringer') utgör »the unit of adaptation« – eller, i värsta fall till och med dra den slutsatsen att det helt beror på den sittande regeringens åsikter huruvida handlandet är ett av AA eller något annat »mode of adaptation«?

Jag har svårt att tro att författaren skulle vara villig att acceptera en sådan konsekvens. Bland annat verkar det svårförenligt med författarens »centraliseringshypotes« (s. 291) (Jf. dock s. 368, hänvisning till den periodvisa användningen av regim-värde-argument i finska inrikespolitiska strider).

Värdebalansen («The value account«)

En AA-regime är utsatt för externt tryck mot sina grundläggande regim-värden. »The regime's *means* of adaptation to the pressure consist in continuously tolerating infringement on its declared regime values (offering concessions relative to these values)«...»the infringement/concessions are of course tolerated in exchange for something, namely an increased probability of preserving at least the core of the regime values. This is the *goal* of adaptive acquiescence« (s. 61 f).

Relationen kan karakteriseras som »give-and-preserve«, eller, för att travestera Edmund Burke: »När jag ger koncessioner skall det vara för att bevara«. Värdebalansen måste emellertid vara negativ (annars går vi över i något annat »mode of adaptation«). Detta är klart nog. Författaren tillägger emellertid: »'Preservation' means, evidently, the maintenance of something the regime already possesses. It cannot be expected to gain 'new' values, given the unfavourable conditions prevailing« (s. 62, jf. s. 393).

Är detta en nödvändig förutsättning? Antag att en AA-aktör påtvingas militära baser av en CR, som dock betalar hög ekonomisk ersättning för dessa baser. Detta innebär en minskning av AA-aktörens defensiva makt och kontroll över det egna territoriet (och eftersom man påtvingats resultatet – eller accepterat det, av fruktan för vad som annars kunde hända – är värdebalansen negativ). Men man har fått en ökning av materiella värden (»välfärdsvärden«). Finland åläggs genom fördrag med Sovjetunionen vissa restriktioner i sitt utrikespolitiska handlande men har ekonomiskt en viss särställning i sina handels- och andra ekonomiska relationer med Sovjetunionen. Alltså: antingen kan en AA-regime få nya värden eller också är Finland inte någon AA-regime (och i det senare fallet blir bokens titel ännu mera diskutabel).

Inertia

I del III av avhandlingen (som här inte skall behandlas, bland annat därför att Nikolaj Petersen har diskuterat den ingående) analyserar Hans Mouritzen »The Dy-

namics of Adaptive Acquiescence»: »... which are the main factors that can account for, or initiate, the sliding down of the climbing of the slope of concessions?» (s. 233). Del IV behandlar så att säga de motsatta faktorerna (»The Inertia of Adaptive Acquiescence«): »... we analyze how the mode *itself* – along with other factors – prevents, reduces or delays its own weakening – the so-called 'climbing process'. This is to say, we see the mode itself as a factor of inertia: inertia being understood as factors that prevent, delay or reduce changes in response to pressure for change«. (s. 297)

Bland annat inspirerad av Kjell Goldmanns studier av faktorer, som stabiliserar en utrikespolitik, konstruerar Mouritzen en »typology of inertia and a catalogue of conceivable factors of inertia in connection with modes of adaption« (Table 21.1., s. 303). Typen av inertia kan vara av två slag: allmän inertia och »mode-specific-inertia«; var och en av dessa båda kan vidare indeelas i a) »cognitive inertia«, b) »institutional/procedural inertia«, c) »vested interests«. Dessa inertia-typer korstabuleras med »källor till inertia«, vilka kan vara av tre slag: a) regime representatives' internal environment (= domestic society), b) regime representative bureaucracy and top decision-makers, c) regime representatives' external environment. Resultatet blir en matris med 18 celler (2 x 3 x 3) vilka kommenteras en för en (i stort sett) i kapitlen 22-24.

Jag skall här något dröja vid kap. 22, »Government/bureaucracy as a source of inertia« (boxarna 7-12 i typologin). Den byråkrati det gäller är utrikesförvaltningen. Mouritzen för här ett antal resonemang om att utrikesbyråkrater tenderar att kännetecknas av professionell konservatism, cynism, »realism« i bedömningen av utrikesrelationer och därför lätt får »vested interests« i bibehållandet av AA, därför att denna politikform tenderar att ge utrikesbyråkratin en starkare ställning än andra adaptationsformer. »Given their vested interests described, it does not seem unreasonable to treat them as a factor of inertia, when other groups in society wish to leave this mode of adaption« (s. 324). Mouritzen förnekar starkt att detta påstående skulle innefatta några »konspiratoriska« antydningar.

Jag finner inte författarens resonemang i dessa avseenden särskilt övertygande. Det förefaller som om han plötsligt glömt bort att AA är en obehaglig historia, »not carried out with enthusiasm, but rather with a certain resignation« (s. 61). Författaren har vidare postulerat att aktörerna handlar rationellt, vilket bland annat bör betyda att de försöker ta sig ur en AA-relation *ifall* de ser några som helst möjligheter till detta. Det kan allmänt ligga mycket i inertia-förklaringar men endast under förutsättning att aktörerna ser sitt eget handlingsätt som rimligt lyckat *i förhållande till* vad aktören uppfattar som möjligt respektive oundvikligt.

Inertia-avsnittet i Mouritzens avhandling står enligt min mening inte riktigt på samma nivå som bokens övriga delar. Jag tror inte heller att det på någon avgörande punkt bidrar till att förstärka författarens teori – jag återkommer bland annat till detta i följande avsnitt.

Trots detta är det givetvis av värde att en så skarpsinnig och grundlig forskare som Hans Mouritzen gett en ingående översikt över möjliga inertia-faktorer i politiken, eftersom sådana faktorer ofta tenderar att glömmas bort eller i varje fall att behandlas *ad hoc*.

Strategi – taktik – teknik

'Strategi' och närliggande begrepp är centrala komponenter i Hans Moutitzens avhandling. En mycket stor del av hans teoretiska och empiriska analyser består i att söka fastställa vilka strategier (etc.) som står AA-aktörerna och CR-aktörerna till buds, de sannolika effekterna av dem, vilka strategier som kommer till användning i vilka situationer, etc. I det följande ges en kortfattad redogörelse för begreppsapparat och typologier på detta område. En av författarens centrala uppgifter är att fastställa relationerna »mode of adaptation/strategies/tactics/techniques«.

»The modes of adaptation are characterized by the value account that a regime is prepared to live with in relation to its salient environment.« ... »By strategies, we understand the regime representatives' action programmes vis-à-vis their environment, designed with the intention of safe-guarding the regime values...« ... »The concept of 'strategy' presupposes deliberate consideration and central coordination« ... »It is much more concrete and specific than a mode of adaptation« (s. 75)

»Like the modes of adaptation, the strategies are assumed to cover a certain time-span« ... »they may, or may not, be issue- and relation-specific. There is usually more than one strategy in use at a given time, often in competitive relation to each other. The actual policy that regime representatives decide on will therefore typically be a compromise between two or more strategies.« (s. 76) »...the tactics are means to carry out the strategies...« ... »The tactics, in turn, are carried out through other tactics or selected techniques« (s. 76).

Författaren uppställer en typologi över strategier. Han betonar att typologin inte är uttömmande (s. 76, 79, 220). Strategierna »are the ones that have been found in our cases.« (s. 79)

Typologin ser ut på följande sätt: »In this study we operate with the strategy of concessions, the strategy of non-commitment, the bastion strategy, the counterweight strategy and the strategy of détente and meditation as the most important ones« (s. 76). I en ny uppräknings dyker plötsligt »the strategy of international solidarity« upp i samband med »the counterweight strategy« (s. 88). »The strategy of concessions constitutes the underlying thought mechanic for AA vis-à-vis an actor« (s. 76). De övriga strategierna karakteriseras som »accompanying strategies« (s. 76).

Författaren presenterar också de olika strategiernas »justification and (main) underlying assumptions« (s. 76 ff), dvs. deras allmänna syften och de föreställningar ('teorier') om samband och förklaringar till samband, på vilka de bygger. Teoretiseringen om de olika strategiernas relativa styrka sker framför allt i avhandlingens del III, »The Dynamics of Adaptive Acquiescence«.

Som exempel på taktiker nämner författaren inledningsvis »the tactics of invisibility, downplaying, continuity, delaying...« (s. 76). En fullständig översikt över de taktiker författaren har funnit i sina tre case-studies lämnas i Table 13.1, s. 221. Vissa taktiker har kopplats till vissa strategier, men i övrigt visar tabellen två ting:

- »... several tactics are multifunctional; that is, they can serve more than one particular strategy.« (s. 220).

- »... there is a cluster of tactics that cannot be subsumed under any strategic heading« (s. 220), men som verkar återhållande på graden av koncessioner (medan andra taktiker befrämjar koncessioner, jf. s. 218).

Taktikerna kan utföras med hjälp av andra taktiker eller med hjälp av tekniker (s. 76). Jag har inte kunnat finna en direkt definition av 'teknik' i boken men väl åtskilliga exemplifieringar, till exempel den följande: »... various techniques such as avoiding written agreements, inventing new concepts ('permittents', 'courier flights', etc.) or special types of arguments ('once-and-for-all' concessions, 'special case', 'humanitarian reasons', etc.)« (s. 218). (Jf. även Fig. 10.3. »the role of the tactic of invisibility in relation to crucial Danish regime strategies, 1935-1940«, s. 121). Således: i gången »mode-of-adaptation – strategies – tactics – techniques« rör vi oss hela tiden mot en ökad grad av konkretion och specificitet.

Hur tillgår det empiriska studiet av detta? Författaren framhåller själv: »Strategies can best be observed in Cabinet meetings or corresponding forums, but they can also be inferred, with a certain amount of guesswork, from overt policy or rhetoric« (s. 76). Alltså: observation respektive inferens – som vanligt vid studiet av målstyrt mänskligt handlande. Jag vill emellertid understryka den mycket höga graden av inferens i detta sammanhang, även om vi ofta tror oss »observera direkt«: i varje fall strategierna, mycket ofta taktikerna och ibland även teknikerna är mer eller mindre analytiska artefakter – det analytiska språket kan överensstämma med »aktörernas språk« eller med »källornas språk«, men gör det oftast inte, och även när så sker är vi likväl vanligen hänvisade till »a certain amount of guesswork«. Problemet kompliceras i de många fall då det inte finns en entydig förbindelse mellan en viss taktik och en viss strategi. Inslaget av »tolkning« blir då stort och därmed också obestämdheten.

Detta skall inte uppfattas som en kritik av författaren, som genomför sina analyser med stort skarpsinne och noggrannhet – och som dessutom visar sig ha god »känsla för politik« (vilket inte alla politikforskare har, som bekant). Men saken illustrerar två tidigare berörda problem: dels svårigheten att distinkt avgränsa studieobjektet, när man börjar röra sig med finfördelade och subtila begrepp och typologier, vilka ofta endast kan appliceras på ett mycket detaljerat inside-material, dels svårigheten att under sådana omständigheter klart och konsekvent hålla fast vid »den nomotetiska ambitionen«.

Teoriens informativa värde

Hans Mouritzen uppställer sex grundhypoteser om AA-beteende. De fyra första av dessa hypoteser är emellertid indelade i underhypoteser; medräknas dessa uppgår det totala antalet till femton. I det följande skall dessa hypoteser återges och bedömas utifrån kriteriet »informativt värde«. Dette kriterium uppfattas här på följande sätt: en hypotes har informativt värde ifall den a) »i princip« kan falsifieras (dvs. har empiriskt innehåll) och b) ifall den utsäger »något nytt« (dvs. inte bara utgör en omskrivning av teoriens grundläggande definitioner och antaganden eller är empiriskt helt trivial). Detta är *en* aspekt man kan anlägga vid granskningen av hypoteser och rimligtvis en mycket viktig aspekt. Andra tänk-

bara aspekter är (exempelvis) hypotesernas centralitet för det studerade området, den precision med vilken sambanden i hypoteserna formuleras, hypotesernas interna konsistens eller deras empiriska sannolikhet. Dessa senare aspekter kommer inte här att anläggas (med ett undantag: avslutningsvis skall jag kort beröra den så kallade centralitetshypotesens empiriska sannolikhet). I det följande begränsar jag mig till de »egentliga« hypoteserna och förbigår förklarande kommentarer och även explicita »justifications« för enskilda hypoteser (se till exempel s. 244 ff, s. 247 ff).

Mouritzen uppställer sina första hypoteser i kapitlet »Relations between the strong and the strategy of the weak« (s. 236 ff). För korthetens skull gör jag en viss omredigering av hypotesernas utformning, dock bara så att, om den inledande villkorssatsen är gemensam för flera delhypoteser, så upprepas den inte här (vilket sker i avhandlingen).

Hypotes 1, uppdelad i tre underhypoteser, behandlar en normalsituation »where the actor is in a (roughly) similar relationship to... two stronger actors«:

1. »- The higher the level of tension between two stronger actors:
  - 1 a) – the higher will be the offensive power of the weaker regime
  - 1 b) – the lower will be the defensive power of the weaker regime
  - 1 c) – the more will the weaker regime apply the strategies of non-commitment, counterweight and, possibly, mediation. It will not start using the strategy of concessions and, thus, not become engaged in AA« (s. 238).

Dessa hypoteser kan närmast betraktas som ett slags bakgrundhypoteser (som framgår av 1 c) avser de inte strikt AA-beteende), och de skall här inte närmare kommenteras.

Följande hypoteser avser däremot en AA-situation (då den svagare aktören således är unilateralt beroende av en speciell aktör, CR):

2. »When the level of tension between the CR and another salient actor increases

- 2 a) – the offensive power of the acquiescent regime will remain roughly unaffected

- 2 b) – the defensive power of the acquiescent regime will be affected, in that the regime will face more specific, less negotiable demands from the CR (disciplining). On the other hand, the risk of more wide-ranging demands will wane. It is impossible to say, in general, in which direction the aggregate defensive power will be affected.

- 2 c) – the regime engaged in AA will acquiesce swiftly and with less hesitation than previously in the demands emanating from the CR. On the other hand, concessions through demand anticipation will play a more modest role than before. It is probably impossible to say whether the strategy of concessions will be generally strengthened as a result of rising tension. The strategy of non-commitment will be strengthened« (s. 240 f).

Det förefaller klart att dessa tre hypoteser har »informativt värde«. Dette värde ligger framför allt i specificeringarna av förskjutningar i maktrelationer och i antagandena om vilka strategier som kommer att användas i vilka situationer. Dessa hypoteser hänför sig till »the tension-adaptation ideal type« medan följande hy-

potenser hänför sig till »the balance of power ideal type« (om dessa båda begrepp, se Nikolaj Petersens opposition).

- 3 a) »The stronger the CR in relation to another relevant power pole, the lower will be the *offensive* power of the conceding regime.

- 3 b) The *defensive* power of the conceding regime will be affected in a more complex way by the same balance of forces. It will be lowest when the CR is very strong (with unilateral dependence on its peak). It will also be reduced, however, by the risk of preemption in a situation of power symmetry (roughly speaking) in the region. Defensive power should reach a certain plateau, consequently, somewhere in the middle where the regime is fairly well established within the soft sphere of the CR.

- 3 c) The role of the strategy of non-commitment will decrease, as the CR is strengthened in relation to another relevant power pole; the role of the strategy of concessions will correspondingly increase. Taken together, AA will be significantly strengthened as the balance of power in the conceding regime's salient environment tips in favour of the CR.

- 3d₁) – If a definite *trend* in the balance of power in favour of the CR can be discerned ... then the regime engaged in AA will weaken the strategy of non-commitment and strengthen the strategy of concessions (through the tactic of demand anticipation). In sum, AA will be strengthened considerably (the 'bandwagon effect').

- 3 d₂) – If a definite trend in the balance of power can be discerned that disfavours the CR ... then the regime engaged in AA will strengthen the strategy of non-commitment and weaken the strategy of concessions. In sum, AA will be weakened, or even abolished«. (s. 247)

Även dessa hypoteser förefaller att ha klart informativt värde. Det möjliga undantaget utgörs av den sista satsen i hypotes 3 c), vilken i stort sett endast upprepar ett av teoriansatsens grundläggande antaganden (jf. också s. 238, nederst).

Hypoteserna 4 a) och 4 b) hänför sig till »retarding factors in the sliding process«:

- 4 a) »The more manifest the danger to the regime's values (that is, the stronger the AA), the more will its sub-units autonomy be reduced. A crucial aspect of this is that the regime's decision-making processes will be centralized (the decentralization hypothesis). (s. 291).

- 4 b) The stronger AA, the more will its further strengthening according to 3 c) and 3 d) be modified by the retarding/limiting effects of the bastion strategy and the use of civil counterweight«. (s. 292).

Dessa hypoteser har uppenbarligen informativt värde. 4 b) är något felformulerad – den skall endast hänvisa till delhypotes 3 d₁) (som framgår behandlar 3 d₂) inte förstärkande utan försvagande av AA; jf. även hypotes 5, nedan).

Hypoteserna 5 och 6 behandlar effekterna av *inertia*:

- 5. »The stronger AA, and the longer time it has existed, the more will its weakening according to 3 c) and/or 3 d₂) be prevented, modified, or delayed by factors of external inertia ..., uncertainty avoidance in government, and concern for general credibility. Domestic inertia will be insignificant«. (s. 361).

- 6. »A mode of adaptation can only terminate as results of rather dramatic events – being able to supersede the factors of inertia. The stronger inertia has grown, the more forcible and sudden events are necessary to bring about mode termination and, hence mode transformation«.

Hypotes nr. 5 är möjligen informativ genom att specificera vilka typer av inertia-faktorer som är relevanta. Men den är inte stark: det finns situationer då »uncertainty avoidance« och »concern for general credibility« kräver förändringar i stället för kontinuitet i politik.

Hypotes nr. 6 förefaller mig sakna informativt värde. Den uttalar sig endast trivialt om den generella mekanism som råder mellan förändrings- och icke-förändringsfaktorer.

På grundval av dessa kommentarer till hypoteserna 5 och 6 vill jag därför upprepa mitt tidigare påstående att Mouritzens behandling av inertia-faktorer och deras effekter knappast tillfört teoriansatsen något av informativt värde.

Som tidigare nämnts skall jeg kort kommentera den empiriska sannolikheten (eller snarare: generaliteten) av hypotes 4 a), »centraliseringshypotesen« (jf. ovan s. 291). Den har enligt min mening informativt värde och den har stöd i de tre cases, som författaren behandlar – men är den generellt sannolik? Den förutsätter att AA-situationer frambringa en hög grad av nationell konsensus (jf. i detta avseende teoribildning kring »the functions of social conflict«), men går vi till några av de andra fall som Mouritzen betecknar som AA-cases ter den sig tvivelaktig i sin generella form. Observera att det enligt hypotesen *faktiskt sker* en centralisering, inte bara att de officiella beslutsfattarna faktiskt *eftersträvar* en sådan. Fallen Österrike 1936-38 och Tjeckoslovakien 1938-39 förefaller att strida mot hypotesen, helt enkelt därför att i dessa båda fall en allmän nationell konsensus saknades: mycket betydande befolkningsgrupper identifierade sig mera med koncessions-mottagarens än med det egna landets regim. – Detta påpekande förefaller mig också illustrera tidigare farhågor att författarens urval av case-studies inte på ett rimligt sätt infångar variationsbredden i AA-beteende.

Avslutning

Som jag nämnde inledningsvis har min opposition koncentrerats till några diskutabla punkter i en avhandling, som i hög grad är värd att diskutera. Dessa punkter är av varierande vikt; i några fall berör de generella svårigheter, som författaren inte er ensam om. Kritiken rubbar inte en mycket positiv helhetsuppfattning. Låt oss hoppas, att denna avhandling får den internationella uppmärksamhet, som den så väl förtjänar.